

ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ РУХ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ В 1944 – 1950 РОКАХ

Одним з основних напрямків християнства, найпізнішим за часом свого виникнення, є протестантизм. Протестантизм, на відміну від католицизму та православ'я, ніколи не був єдиним цілим. Виникнув він як сукупність течій, що відрізняються одна від одної. Розмаїття протестантських течій з різною богослужбовою практикою (яка відрізнялась у різних протестантських конфесіях дуже сильно), ускладнювала у радянські часи контроль над цими церквами Комуністичною партією, комуністичним урядом СРСР. Якщо католицьку, греко-католицьку та православну церкви вдалося за відносно невеликий період поставити під контроль КПРС та КДБ, то з протестантським рухом це практично не вдалося.

У Радянській Україні протестантських течій було декілька: євангельські християни, баптисти, християни євангельської віри, християни в дусі апостолів, меноніти, лютерани, кальвіністи, адвентисти сьомого дня, свідки Іегови та інші. Найбільш чисельними були євангельські християни, баптисти та п'ятидесятники (до п'ятидесятників відносились християни євангельської віри, християни в дусі апостолів, суботистів п'ятидесятники).

Ще в 1920-х рр. уряд СРСР відокремив “лояльних” протестантів від “нелояльних” (лояльність перевірялась ставленням до урядової політики). До “лояльних” відносились “секти”, які погоджувалися з радянськими законами, погоджувалися воювати (тобто брати зброю в руки). Це були євангельські християни та баптисти. Усі інші “секти” відносились до “нелояльних” (серед них і п'ятидесятники, які відчували на собі тиск з боку радянської влади у справі проведення богослужіння).

Після звільнення території СРСР від німецько-фашистських загарбників у 1944 р. серед деяких протестантських церков починається рух за об'єднання.

З 26 по 29 жовтня 1944 р. у Москві була проведена Всесоюзна нарада євангельських християн та баптистів з приводу об'єднання в єдину церкву. Це були дві споріднені течії, які майже нічим не відрізнялись одна від одної. Зближення цих церков почалося ще зі спільного з'їзду у Москві в 1920 р. Але бурхливі роки колективізації, індустріалізації, Другої світової війни не давали можливості об'єднатися остаточно. І лише в 1944 р. (за негласної підтримки радянського уряду) це об'єднання відбулося.

Розбіжностей у догматичному питанні серед євангельських християн та баптистів не було. Найбільш гостро між ними постало питання про “возложение” рук під час хрещення. Баптисти визнавали необхідність цього, а євангельські християни відкидали таку необхідність. Було вирішено, що хрещення з возложенням рук та без возложення рук має однакову силу.

Називатися це об'єднання двох церков стало “Церквою євангельських християн і баптистів” (через рік назва була змінена на “Церкву євангельських християн-баптистів”). Керуючим органом Ради євангельських християн-баптистів була Всесоюзна Рада євангельських християн і баптистів (далі – ВРЄХБ). Всі общини, які входили до союзу євангельських християн-баптистів, мали найменування “община євангельських християн-баптистів”. Для керівництва об'єднаними общинами на місцях була введена система Уповноважених Всесоюдної Ради євангельських християн-баптистів. На посаду Уповноважених призначалися найбільш випробувані й досвідчені брати з середовища євангельських християн-баптистів, які на місцях повинні були вирішувати питання самостійно, без втручання центру [1-С.11-37].

Об'єднання євангельських християн та баптистів на місцях відбулося майже без проблем. Радянській владі це теж було до вподоби, бо, фактично, з'являвся єдиний центр протестантизму, який об'єднував навколо себе різні течії.

Наступною церквою, яку планувалося приєднати до Союзу євангельських християн-баптистів, була церква Християн євангельської віри (одна з конфесій п'ятидесятництва).

Християни євангельської віри (далі – ХЄВ) визнають в якості Божих благословень тільки прийняття віри та хрещення Святим Духом. Специфічною рисою п'ятидесятників є те, що в результаті хрещення віруючих Святим Духом, вони отримують дари Святого Духу, і, перш за все, дар говоріння іншими мовами – глоссолалія.

З 20 по 29 серпня 1945 р. у Москві відбулася розширена нарада Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів у присутності представників Християн євангельської віри з Української РСР та Білоруської РСР. На ній було вирішено питання про об'єднання п'ятидесятників з Союзом євангельських християн-баптистів. П'ятидесятники повинні були відмовитись від глоссолалії, відмовитися від омовіння ніг, а також називатися “Євангельськими християнами-баптистами”.

З цього часу починається “об'єднання” Євангельських християн-баптистів з п'ятидесятниками.

В Україні центр п'ятидесятництва знаходився в Дніпропетровській області.

ХЄВ з'явилися в Дніпропетровській області ще в 1922-1923 рр. Організатором був Воронаєв (він же – Черкасов), який приїхав до Дніпропетровської області з Одеси у 1923 р. з проповіддю пророцтва, духу, інших мов. З самого початку Воронаєв та його найбільш активні помічники з Дніпропетровського регіону – Понурко, Бут, Пономарчук, Бідаш - вербують прибічників з євангельських християн і баптистів. Це, зрозуміло, викликало незадоволення серед євангельських християн і баптистів. Протягом 1920-1930-х років на Дніпропетровщині між цими трьома протестантськими течіями йшла боротьба за віруючих.

Під час німецької окупації у Дніпропетровськ з Одеси був переведений Всеукраїнський центр Християн євангельської віри [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.1-3]. Співробітництво п'ятидесятників з німцями під час війни викликало незадоволення та несприятливе ставлення до цієї течії з боку радянської влади. До Москви з Дніпропетровська йшли повідомлення у 1944-1945 рр., що більша частина общин п'ятидесятників до Радянської влади ставляться вороже [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.1.-Арк.10].

На початку 1945 р. в Дніпропетровській області було чотири єпископства п'ятидесятників (єпископат був введений за вказівкою окупаційної влади у 1943 р. [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.1.-Арк.10]) з центрами у Дніпропетровську, Кривому Розі, Дніпродзержинську і П'ятихатках [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.4-5]. Загальна кількість послідовників цієї течії по Дніпропетровській області на травень 1945 р. (за даними Понурко) близько 1800 чоловік, кількість общин більше 50 [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.1-3].

Практично у цей час (в 1943-1944 рр.) в Радянському Союзі була створена Рада у справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР, яка займалась протестантськими церквами та сектантським рухом. Ця Рада повинна була здійснювати зв'язок між урядом СРСР та керівниками релігійних центрів, а також здійснювати нагляд за правильним втіленням в життя законів про культу та інформування уряду про діяльність релігійних організацій в державі.

У цей час була створена Рада у справах релігійних культів і при Раднаркомі УРСР. На чолі – П. Вільховий. Рада призначала в кожен область України своїх Уповноважених, які здійснювали контроль за дотриманням та правильним

застосуванням законодавства про культу місцевими релігійними організаціями і служителями культу [3.-С.160].

У квітні 1945 р. (тобто ще до об'єднання п'ятидесятників з Союзом євангельських християн-баптистів) Уповноваженим Ради в різних областях України з Києва була надіслана таємна інструкція, в якій велась мова саме про п'ятидесятників. В ній, зокрема, було сказано: "...У процесі вивчення отримані дані, що 1) значна кількість общин п'ятидесятників у час німецької окупації виявила свої фашистські настрої і була зв'язана з окупаційною владою; 2) п'ятидесятники дали найбільший відсоток тих, хто відмовився від служби в Червоній Армії... До вирішення питання про дану організацію... слід утримуватися від реєстрації окремих общин" [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.1.-Арк.10].

Після рішення у Москві про приєднання п'ятидесятників до Союзу євангельських християн-баптистів особлива увага з боку ВРЄХБ була приділена саме Дніпропетровській області. Усю роботу по об'єднанню ХСВ з Євангельськими християнами-баптистами на місцях повинні були проводити пресвітери Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів.

Вагому підтримку у справі об'єднання Євангельські християни-баптисти отримували з боку Уповноважених Ради у справах релігійних культів. У таємних листах з Москви та Києва до Уповноважених Ради у справах релігійних культів на місцях зазначалося: "Рада у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР позитивно поставилась до цього явища подальшого нівелювання євангельських церков у зв'язку з тим, що злиття надало можливість руками Євангельських християн-баптистів ліквідувати п'ятидесятників. Не рахуватися з цією сектою, яка налічує десятки тисяч своїх послідовників, було неможливо. Реєструвати п'ятидесятницькі общини на загальних з євангельськими християнами-баптистами засадах було також непотрібним. Тому злиття п'ятидесятників з євангельськими християнами-баптистами є дуже вдалою формою вирішення питання... Рада дотримується лінії, що злиття обох сект – їх внутрішня справа, але разом з тим, заслуговує нашої можливої співдії" [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.4.-Арк.35].

Об'єднання Християн євангельської віри з Євангельськими християнами-баптистами в Дніпропетровській області йшло нелегко, часто з гострими конфліктами всередині общин. Однією з основних причин цього було те, що керівники Євангельських християн-баптистів на місцях, після безболісного об'єднання євангельських християн з баптистами, гадали, що таким же чином пройде і входження п'ятидесятників до Союзу євангельських християн-баптистів.

За інструкцією ВРЄХБ та Ради у справах релігійних культів реєстрацію об'єднаних общин ЄХБ з Християнами євангельської віри слід було проводити під найменуванням "Євангельські християни-баптисти". Реєструючи пресвітера общини, перевагу надавали євангельським християнам-баптистам. У випадках, коли існувала загроза поглинання п'ятидесятниками євангельських християн-баптистів, від злиття подібних общин треба було утримуватися [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.1.-Арк.35]. Тобто, фактично, це було знищення п'ятидесятництва як самостійного руху.

Після офіційного оголошення про злиття п'ятидесятників з євангельськими християнами-баптистами Бідаш і Пономарчук (керівники п'ятидесятницького руху на Дніпропетровщині), які були учасниками Наради Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів, повернувшись до Дніпропетровської області, офіційно погодились з об'єднанням. Але віруючим-п'ятидесятникам вони доповідали, що, в дійсності утримуватися від моління "іншими мовами" слід лише на відкритих молитовних зібраннях, але ця заборона не стосується до закритих зібрань. Також не треба зовсім відмовлятися від обряду омовіння ніг, проводити його на окремих зібраннях п'ятидесятників. І, як висновок, вони казали, що багато євангельських християн-баптистів під впливом "більш одухотворених п'ятидесятників теж невдовзі

стануть молитися духом і розмовляти іншими мовами” [4.-Ф.1332.-Оп.2.-Спр.2.-Арк.24-25].

Найбільша частина п'ятидесятників знаходилась у Дніпродзержинську (їх очолював Пономарчук), у П'ятихатському районі (очолював Бідаш), Карноватському районі (керівник Шокало), Дніпропетровську (тут “впливових” керівників Християн євангельської віри не було, але велика чисельність п'ятидесятників). Робота по об'єднанню Євангельських християн-баптистів з Християнами євангельської віри почалася з цих основних пунктів.

Дніпродзержинська община спочатку вагалася, але коли Пономарчука призначили замісником Уповноваженого Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів по УРСР, а Міськрада пропонувала общині Християн євангельської віри звільнити приміщення, вийшло так, що цим п'ятидесятникам залишився один шлях – злиття. Так само відбулося і на Криворіжжі.

З П'ятихатською общиною було складніше. Бідаш відмовлявся об'єднуватися на умовах Московської угоди. Тоді рядовим віруючим не дали можливості брати участь в богослужінні і вони пішли на злиття, не слухаючи своїх керівників [5.-Ф.4648.-Оп.2.-Спр.48.-Арк.15-18].

Приймалися общини Християн євангельської віри до Союзу Євангельських християн-баптистів без особливих вимог, але за ними встановлювався контроль. У 1946 р. усього по області до Союзу Євангельських християн-баптистів приєдналося 27 общин і 13 груп п'ятидесятників. Поза об'єднанням залишилось тільки 2 общини (приблизно 130 осіб) – Ново-Пушкарівська Криничанського району та Кам'яногірська Широківського району [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.18.-Арк.17-19]. Основну роботу по проведенню об'єднання провів старший пресвітер Євангельських християн-баптистів по Дніпропетровській області Мельников.

У травні 1946 р. Уповноважений Ради у справах релігійних культів по Дніпропетровській області писав до Києва: “Процес злиття Євангельських християн-баптистів з Християнами євангельської віри формально закінчено. Залишились тільки 1-2 общини Християн євангельської віри...” [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.3.-Арк.1-6].

Але, незважаючи на фактичне злиття ХЄВ з Євангельськими християнами-баптистами, майже всі п'ятидесятники не відмовились від особливостей свого богослужіння. З самого початку об'єднання керівники п'ятидесятників підбивали віруючих до порушення умов угоди про об'єднання за установкою Бідаша: “Об'єднуйтесь, але не підкоряйтесь”, і таємно утворили групи противників об'єднання [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.18.-Арк.7-19].

Вже у 1947 р. з'являються заяви п'ятидесятників, які були членами общин Євангельських християн-баптистів, на ім'я Уповноваженого Ради у справах релігійних культів по Дніпропетровській області про вихід із цих общин через “грубе порушення Московської угоди з боку Євангельських християн-баптистів” [5.-Ф.4648.-Оп.2.-Спр.43.-Арк.147]. Таких заяв ставало все більше і більше.

За 1947-1949 рр. з общин Євангельських християн-баптистів добровільно вийшло близько 500 п'ятидесятників [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.18.-Арк.7-19]. На чолі цього руху виходу з общин Євангельських християн-баптистів були єпископи п'ятидесятників – Бідаш, Шокало, Ільчук та інші, які планували організувати в Дніпродзержинську Український центр керівництва Християнами євангельської віри [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.4.-Арк.28]. Бідаш за 1946-1947 рр. фактично став керівником п'ятидесятницького руху не тільки в Україні. Його вплив розповсюдився на Ростов, Воронеж, Курську область РРФСР і на Молдавську АРСР.

У 1948 р. в Дніпродзержинську пройшов нелегальний з'їзд п'ятидесятників (ініціаторами якого виступили керівники П'ятихатської і Дніпродзержинської груп п'ятидесятників). На ньому було вирішено організувати центр п'ятидесятників,

незалежний від Союзу з Євангельськими християнами-баптистами, виходити з общин Євангельських християн-баптистів, а також добиватися реєстрації церкви Християн євангельської віри в органах державної влади. Також було затверджено “Догмати Християн євангельської віри”, в яких зазначалось, що стосунки з радянськими державними і громадськими організаціями визначені як неможливі [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.18.-Арк.7-19].

У тому ж році майже всі керівники п’ятидесятників, які знаходились в Дніпропетровській області і організували нелегальний з’їзд, були заарештовані та посаджені до тюрм на строк від 5 до 15 років.

Після арешту керівників Християн євангельської віри старший пресвітер Євангельських християн-баптистів по Дніпропетровській області Мельников проводив активну роботу по поверненню п’ятидесятників, що вийшли з общин. І вже на початку 1949 р. він повідомив керівництво Євангельських християн-баптистів у Москві, що: “прийшло заспокоєння. Найзатятіші повернулися до общин, коли переконалися в тому, що арештовані “брати” не повернуться, а деяких ярих супротивників виключили з общин. І питання єдності зійшло зі сцени” [2.-Ф.6463.-Оп.1.-Спр.6.-Арк.44-68].

Але вже в 1949-1950 рр. у Дніпропетровську область була переселена значна кількість людей із Західної України, серед них чимало п’ятидесятників. Починався новий етап боротьби з боку Євангельських християн-баптистів за приєднання п’ятидесятників до Союзу Євангельських християн-баптистів.

Джерела та література

1. Братский вестник. – 1945. – №1.
2. Державний архів Дніпропетровської області.
3. Розенбаум Ю.А. Советское государство и церковь. – М., 1985.
4. Державний архів Львівської області.
5. Центральний Державний архів вищих органів державної влади і управління.

SUMMARY

The article considers the Protestant Movement in Dnipropetrovsk province in 1944-1950. Based on the sources, the main contradictions between pentecostalists and evangelical Christians-Baptists are revealed. Also the methods used by the heads of evangelical Christians-Baptists to make pentecostalists join them and the retaliation measures on the part of pentecostalists are shown.

Т.В. Грушова

ЗАХОДИ БОРОТЬБИ З ПРОТЕСТАНТСЬКИМИ КОНФЕСІЯМИ У 1970-ТІ РР. В УРСР ТА РЕАКЦІЯ НА НИХ З БОКУ ВІРУЮЧИХ

Політична ситуація в СРСР 70-х рр. остаточно продемонструвала утопічність ідеї побудови атеїстичного суспільства. Незважаючи на це, засобами масової інформації культивувався думка про справжню демократію, що панує лише у “соціалістичному таборі”. З цього часу стає більш жорсткою цензура, посилюються репресивні заходи до незгідних з режимом.

У зазначений період законодавча база країни удосконалюється низкою прийнятих постанов, які ще більше обмежили можливість існування релігійних товариств у радянській країні. Постановою ЦК КПРС і РМ СРСР від 23 лютого 1970 р. “Про заходи по посиленню боротьби з особами, які ухиляються від суспільно-корисної праці та ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя” починають користуватися при засудженні лідерів протестантських рухів (як відомо, частина з